

Naturbetesmarkernas svampar - Rapport (II)

av Tom Sävström

I nr 1-00 av Mergus redovisade jag delar av resultatet från den svampinventering av naturbetesmarker i Surahammars kommun, som vi i svampgruppen påbörjat. Fungan i dessa marker är mycket dåligt utforskad vilket framgick av resultatet, då flera nya arter "ängssvampar" som tidigare ej påträffats eller beskrivits från vår kommun kunde presenteras. Några av arterna var dessutom nya för landskapet Västmanland. I uppsatsen finns en beskrivning av några av de värdefullaste naturbetesmarkerna i kommunen och vad vi hittat i dessa, baserat på material särskilt från säsongen 1998. Områdena är Västsura ekhage, Elingbo, Bovallen, Holmtorpet, Gatstugan/Magsjömaden, Norrby (Kalängen) och Skogsmuren.

Nya områden

Inventeringen har påföljande säsonger fortsatt i oförminskad intensitet och i denna rapport inkluderas resultatet från 2000 och 2001, båda åren mycket bra ängssvampssäsonger. Däremot blev 1999 ett bottenår för dessa svampar på grund av torka. Några nya

områden som ingår i vår inventering finns med i denna redovisning. Dessa är Kohagens naturreservat, Baståsen, Sångkärrsbacken, Kungshammar och Lyckans stjärna. Ett område söder om Olberga, mellan Getängen och St Ålsätra i Hallstahammars kommun har tagits med, här benämnt Ängfors. Ett annat "utomsocknes" betesområde som är föremål för våra undersökningar är Skästa i Lillhärads socken, Västerås kommun.

Inventeringens uppläggning

För att få en någorlunda rättvis bild av vilka svampar som förekommer i en betes- eller ängsmark krävs att området besöks kontinuerligt under en lång följd av år. Under en hel säsong, (d v s juni - november), innebär det att man gör besök i ett och samma område med en till två veckors intervall. Vid optimala förhållanden (jämn nederbörd över perioden och gärna med hög medeltemperatur) krävs tätare besök. Det kan annars vara lätt att förbise en art som uppträder under en kort period ett år, för att sedan helt utebli under ett eller flera påföljande

år. I gengäld innebär det att varje besök som görs blir mycket spännande, man vet aldrig vad som kan dyka upp. Sammanfattningsvis har vår undersökning visat att ur fungasympunkt har vi ett antal verkliga pärlor bland naturbetesmarkerna i kommunen. Några av dem har ett nationellt och i vissa fall ett internationellt bevarandevärde.

Den följande redovisningen inleds med en kort beskrivning av de områden som tillkommit i jämförelse med den tidigare rapporten. I korthet nämns något om naturvärdena i dessa. Sedan presenteras och kommenteras några av svamparterna mera utförligt samt anges i vilka områden de påträffats.

I denna rapport (II), liksom i förra redovisningen, är det framför allt de släkten som är mest representativa från betesmarker som presenteras, dvs vaxskivlingar, rödskivlingar, finger-svampar och jordtungor (släktena är således *Hygrocybe*, *Entoloma*, *Clavaria*, *Clavulinopsis*, *Ramariopsis*, *Geoglossum*, *Microglossum* och *Trichoglossum*). En viss snedfördelning finns i listan över arter, då jag främst samlat och studerat *Hygrocybe* samt finger-svamparna och jordtungorna.

Kort beskrivning av de nya områdena

Kohagens NR

Det kommunala naturreservatet strax norr om Surahammar uppvisar en mosaik av olika naturtyper. Det är främst den öppna betesmarken i

området södra halva och som gränsar till Kolbäcksån som är intressant ur ängssvampssynpunkt. Torra, steniga enbuskmarker med kattfot, gråfibbla och låsbråken finns här liksom våtängar med arter som myskgräs, plattstarr, slätterblomma och jungfru Marie nycklar. Området har under senare år betats av ridskolans hästar, vissa år även nötdjur och får.

"Min bild av Kohagen"
Teckn: Ulla Burmeister

Baståsen

I Baståsen har bedrivits ridskoleverksamhet sedan 1970, då Mia och Bobby Lindahl förvärvade stället. Dessförinnan var det arrendeställe under Surahammars Bruk. Den intressantaste delen ur funga- och florasynpunkt vid Baståsen är den sk Sjöhagen, belägen i

norr mellan sjön Glåpen och den f d
lisjöbanan. I denna del finns öppen,
stenig och enbuskbevuxen moränmark
med inslag av en större grandominerad
skogsdunge. I dungen bryn mot söder
finns enstaka kraftiga hasselbuskar.
Fuktigare strandskog med björk och
klibbal förekommer liksom solitära
äldre björkar, asp, rönn och sälg.
Grässvålen är kortbetad och består av
bl a "gråfibblesamhällen", kattfot,
knippfryle, vårstarr och jungfrulin. På
trampnötta fläckar kan fram i maj
förekomma bestånd med vårförgät-
migej.

Sångkärrsbacken

Som bekant har Ramnäs-Virsbo Natur-
klubb skötselavtal med länsstyrelsen
angående Sångkärrsbacken i Djupebo.
Det innebär att backen slåttas årligen.
Längre tillbaks hävdades denna hag-
mark genom bete med nötdjur. På
senare år har området alltmera igen-
vuxit och är i behov av restaurerings-
åtgärder. Floran är omväxlande med
förekomst av kattfot, låsbräken, fält-
gentiana, vippärt m m.

Kungshammar

Denna stora och omväxlande betes-
mark är belägen strax söder om
idrottsplatsen i Ramnäs. Här finns en
stor blandskogsdunge som omges av
fina lövbryn med björk, ek och rikligt
med asp. Ett flertal hålträd finns med
häckande arter som gröngöling, spill-
kråka, nötväcka och stare. En mycket
fin dunge med ek och tall finns i den
norra delen. Stenig ändmorän med
enbuskar finns i kraftledningsgatan
mot banvallen i markens östra del. Där
hittar man bl a kattfot, låsbräken,

stagg, ljung, ängsvädd och knägräs.
Hävden sker med nötdjur från Ramnäs
Lantbruk AB.

Lyckans stjärna

Strax norr om Seglingsberg och öster
om landsvägen öppnar sig denna ku-
perade betesmark där vi finner syd-
vända steniga sluttningar med grå-
fibblemattor, blåklackor, prästkragar
och gulmåra. En mindre aspdunge
med ett par boträd (häckande större
hackspett och stare) finns, liksom
enstaka solitära granar och en ensam
grov tall. I sydväst finns ruinerna efter
torpet med namnet Lyckans stjärna.
Den lägre liggande marken utgörs av
en våtäng som delas av en rätad bäck.
I väster finns en välbevarad och
tydligt framträdande sträcka av före-
gångaren till nuvarande landsvägen,
med en likaledes välbevarad stenbro.
Den gamla vägen kantas av några
grova sälgar. På en av dessa kan man
vissa år se den vackra svaveltickan.
I denna hage betar årligen 7-8 nötdjur
tillhörande Seglingsbergs Gård (Ram-
näs lantbruk AB).

Ängfors

Denna mycket intressanta naturbetes-
mark är som nämnts belägen i vår
grannkommun i söder. Om du kör lilla
vägen till Hallsta har du Ängforshagen
på vänster sida och på den högra mot
Kolbäcksån ligger den fina våtmarken
Stora Fly. Såväl vägen som ån gör här
en skarp krök. I Ängforshagen finns
vackra hagbjörkar, ek och några fina
hasselbuskar. Friskängspartier blandas
med torra enebäckar. Här som i de
flesta liknande och här presenterade

marker finns gråfibbla, kattfot, lås-
bräken, liten och stor blåklacka, darr-
gräs, jungfrulin, stagg m m. År 2000
utförde markägaren Åsby lantbruk
röjningsinsatser i området. Ytterligare
behov av restaureringsåtgärder finns,
exempelvis borthuggning av små-
granar. Hävden sker med nötdjur.

Skästa

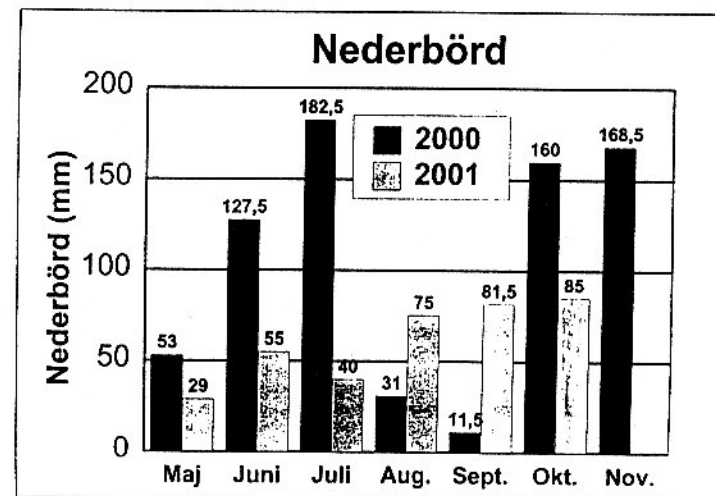
Denna betesmark har du många gånger
passerat då du färdats väg 66 mellan
Sura och Västerås. Skästa ridhus står
det på en skylt strax före lillhärads-
masten. Här betar hästar och det är
endast små partier torrbackar som ur
flora- och fungasynpunkt är spän-
nande. Här växer exempelvis blåsuga,
låsbräken, bockrot och rödkämpar.
Den största arealen är annars göds-
vall. I brynen mot angränsande skogs-
mark finns aspestånd med ett flertal
boträd, där bl a staren häckar.

Vädret

År 2000 minns säkert många av oss
den rikliga nederbörden med kraftiga
översvämningar i Kolbäcksådalen som

följd. T ex låg hela Magsjömaden
under vatten den 21/7. Betesdjuren
togs därifrån under en period för att
senare, då vattennivån återgått till
mera normala, åter släppas där. Det
var också milt under hela hösten, långt
in i december. I mitten på julmånaden
fanns fina bestånd med "ängssvampar"
i betesbackarna. Sannolikt ett unikt år
med tanke på den "förlängda" svamp-
säsongen.

Under 2001 har regnet fallit ganska
jämt fördelat över säsongen, t o m
oktober månad. Det har också varit
varmt under större delen av perioden
och med dessa förutsättningar blev det
ett mycket bra svampår. Ändå blev
svampsäsongen 2001 i det närmaste
två månader kortare än det extrema
året 2000. Intressant i sammanhanget
är att vissa arter som uppträdde
tämmligen allmänt 2000 har saknats helt
säsongen 2001, vilket understryker
vikten av mångåriga uppföljningar vid
undersökningar av en betesmarks
funga.

Rödlistans kategorier:

RE	Försvunnen
CR	Akut hotad
EN	Starkt hotad
VU	Sårbar
NT	Missgynnad
DD	Kunskapsbrist

(Att en art är rödlistad betyder att den är hotad eller missgynnad på något sätt av människans påverkan på naturen, och att den därför bör skyddas).

Artpresentation**(Vaxskivlingar)**

I Sverige finns för närvarande 46 arter vaxskivlingar (släktet *Hygrocybe*) beskrivna, (ArtDatabanken, 1998). Av dessa är 18 med på den senaste rödlistan. Av de 46 arterna har vi i Surahammars kommun hittills påträffat 33 (72%), varav 12 rödlistade. I det följande presenteras 15 av de mera ovanliga arterna som vi hittat.

Gröngul vaxskivling (VU)

Hygrocybe citrinovirens

Uppenbarligen en sällsynt art inom hela sitt utbredningsområde. Var före 1998 endast känd från Muren. År 2000 uppträdde den med ett fint bestånd vid Holmtorpet samt mera sparsamt i Norrby. Arten har däremot inte observerats under 2001.

Brun ängsvaxskivling (NT)

Hygrocybe colemanniana

Denna sällsynta vaxskivling har vi hittills hittat en gång, nämligen i Eling-

bos hästbetade hage den 28/9 2001. Växte där med 2 exemplar i mossig, örtrik grässvål. Bruna ängsvaxskivlingen är inte tidigare rapporterad från Västmanland.

Lila vaxskivling, (NT)

Hygrocybe flavipes

Den lila vaxskivlingen ingår i en delvis outredd artgrupp gråviolettera vaxskivlingar. Dessa är fem till antalet varav tre påträffats i Surahammars kommun. De andra två är **grålila vaxskivling**, *H lacmus*, (NT) och **strålvaxskivling**, *H radiata*, (VU).

Lila vaxing har vi hittat först 2001 på två lokaler, Ängfors och Bovallen. (I Mergus 1-00 uppgavs felaktigt att den hittats vid Holmtorpet 1998). De två fynden 2001 är de första av arten i Västmanland. Grålila vaxingen, som tycks vara den minst sällsynta av de tre, har vi noterat från Muren (2 lokaler 2000), Holmtorpet (1998 och 2000) och Gatstugan (2000 och 2001). Strålvaxingen blev en ny bekantskap för oss 2001, då vi hittade den i Kohagen, Gatstugan och Elingbo. Särskilt den sistnämnda är mycket sällsynt rapporterad från Sverige och kan möjligen vara förbisedd. Våra fynd är de första för Västmanland.

Musseronvaxskivling

Hygrocybe fornicata

En art som plockats bort från den senaste rödlistan. I Surahammars kommun bör den dock vara kvar som "lokalt" rödlistad. Hittills känd från Bovallen, Holmtorpet, Muren och Norrby.

Rodnande vaxskivling, (VU)

Hygrocybe ingrata

Luktar nitröst, liksom den närstående och betydligt vanligare lutvaxskivlingen, *H nitrata*. Rodnande vaxingen är sällsynt, hittills påträffad på tre lokaler, samtliga under år 2000. Dessa är Norrby, Elingbo och Ängfors.

Trådvaxskivling, (VU)

Hygrocybe intermedia

En ganska stor och kraftig rödorange till gulorange vaxing med trådig och småfjällig hatt. Enligt mitt tycke en mycket vacker svamp. Sällsynt art, där första fyndet gjordes 2000 på fem lokaler: Baståsen, Sångkärrsbacken, Bovallen, Norrby och Elingbo. År 2001 uppträdde den med en grupp på ny plats i Bovallens fina naturbetesmark, för övrigt enda fyndet under året.

Bitter vaxskivling

Hygrocybe mucronella

En liten, röd till orange vaxing, som verkar vara mycket sällsynt hos oss. Första fynden av denna art hittades under 2000 i två betesmarker, nämligen Björkudden och Rabo. Båda fynden gjordes mycket sent på säsongen, 19/11 respektive 10/12. Björkudden betades av får och Rabo av nöt och häst. Det senaste året (2001) har tyvärr inte Björkudden hävdats.

Scharlakansvaxskivling, (NT)

Hygrocybe punicea

Denna stora och köttiga art är tämligen allmän och tycks mera gynnad av slätter än bete. Uppträdde 2001 med c:a 140 (!) exemplar i de marker vi slåttrar i Muren. Allmän också i t ex

Bovallen och Norrby. Förekommer i de flesta av oss undersökta slätter- och naturbetesmarkerna.

Spetsvaxskivling

Hygrocybe persistens

Sällsynt art som vi hittills endast funnit i backarna vid Elingbo och då särskilt i den norra hästbetade hagen. Första fynden gjordes 2000 och den uppträdde tämligen allmänt i samma hage även 2001. Kommer ganska tidigt på säsongen, i augusti.

Blodröd vaxskivling, (NT)

Hygrocybe phaeococcinea

Hittades första gången 1998 i Muren. Under 2001 hittade vi den i Elingbos hästbetade hage, där den uppträdde i mindre grupper på ett par ställen. Dessa är hittills enda fynden av den i kommunen och tillika i Västmanland.

Lukt vaxskivling, (NT)

Hygrocybe quieta

Mindre allmän art som hittills hittats i Holmtorpet, Bovallen, Elingbo, Västura ekhage och Muren. Lukten är speciell, påminnande om bärfis eller ekrisa, (kan dock vara svår att förnimma).

Dadelvaxskivling, (NT)

Hygrocybe spadicea

Mycket sällsynt art som växte 2001 i Elingbo, där den fanns spridd på minst fyra från varandra skilda platser. Frukterificerade under de två första veckorna i september. Överraskad blev jag då den uppträdde med en grupp på 15-tal fruktkroppar i Lyckans stjärna den 29/9. Denna art är knuten till de allra

torraste och magraste betesbackarna, de som oftast domineras av gråfibbla. Första fyndet i kommunen.

Praktvaxskivling, (NT)

Hygrocybe splendidissima

Ett fynd föreligger av denna vackra och ovanliga vaxing. Sandkilen i oktober 2000, (presenterad i Mergus 1-01). Visade sig inte där eller annorstädes 2001.

(Rödskivlingar)

Släktet *Entoloma* är ett av de artrikaste skivlingssläktena inom svamparnas värld med c:a 140 arter beskrivna för Sverige. Av dessa är 13 rödlistade. Släktet är dåligt känt i Sverige och flera av arterna kan vara förbisedda. Några av våra fynd kan dock vara värda att här uppmärksammas.

Stornopping

Entoloma griseocyanum

Ganska stor och mindre allmän art som dock hittats i flertalet av de undersökta områdena.

Ögonnopping

Entoloma lividocyanulum

Har hittats i bl a Muren och Elingbo, men torde finnas i flera av våra naturbetesmarker. En art som bör uppmärksammas mera under kommande år.

Blå rödskivling (VU)

Entoloma madidum

Denna stora och vackert blå rödskivling är ett av de allra finaste och kanske också det roligaste fyndet som

gjorts under de år inventeringen av naturbetesmarker pågått. Tre tidigare noteringar av den finns redovisade i Västmanlands Svampar. Ett av dessa fynd är mycket intressant, då det är från Lisjö, 19/9-1937, av Bengt Cortin. De två övriga har hittats av Holger Axelsson, 1957 och 1960 i Lillhärad (Sländtorp) respektive Dingtuna.

Känslan jag upplevde denna stund i Norrbys betesbackar, den 21/9-2001, är svårbeskrivbar. Jag förstod direkt vad jag hittat, då en av tre fruktkroppar var helt utvecklad, (se färgfoto). Visst är den en skönhet! Jag har många gånger framhållit betesbackarna i Kalängen, Norrby, som tillhörande de absolut rikaste vi har i kommunen och Blårödlingen understryker nu den bilden.

Mjölörödskivling

Entoloma prunuloides

En ganska stor ljus rödskivling som avslöjar sin identitet bl a genom lukten av mjöl och mikroskopiskt genom dess runda sporer. Mindre allmän art som vi hittills hittat i Elingbo, Bovallen, Norrby och Muren.

(Fingersvampar)

En hel del arter av fingersvampar är knutna till ogödslade och välhåvade ängs- och naturbetesmarker. Här presenteras några av de mera intressanta och ovanliga arterna som vi påträffat.

Lila vaxskivling (*Hygrocybe flavipes*), Hallstahammar, Ängfors. I naturbetesmark. 11G 3E 0C. 01-09-18. Samtliga foto: Tom Sävström.

Trädvaxskivling (*Hygrocybe intermedia*), Surahammar, Bovallen, Lisjö. I naturbetesmark. 11G 4D 0B. 01-09-08.